

TILSHUNOSLIKDA “LISONIY SHAXS” TUSHUNCHASI QO’LLANILISHI

*N.A.Rasulova,
BDU ‘Ingliz tilshunosligi’ kafedراسi o’qituvchisi*

Abstract: *In this article, the history of the beginning of the concept of linguistic personality in modern linguistics and the definitions given to linguistic personality. Its occurrence in psycholinguistics is considered and definitions are given.*

Key words: *Modern linguistics, linguistic personality, V.V.Vinogradov’s concept of “linguistic personality”, linguistic personality in fiction.*

Аннотация. *В данной статье рассмотрена история возникновения понятия языковая личность в современном языкознании и определения, данные языковой личности. Рассмотрено его возникновение в психолингвистике и даны определения.*

Ключевые слова. *Современное языкознание, языковая личность, концепция «языковой личности» В.В. Виноградова, языковая личность в художественной литературе.*

20-asrning 2-yarmida tilshunoslar til va tafakkur, ma’lum bir elatning milliy tili, dunyo tili va surati kabi muammolarga yangicha nazar tashlab, tilda inson omilining rolini o’rganishga kirishdilar. , lingvistik shaxs va boshqalar. Voqelikni bilishning faol shakllaridan biri bo’lgan til bizga dunyoning ko’p asrlar davomida idrok etishga intilgan haqiqiy tasvirini beradi. Shundan kelib chiqib, dunyoqarashning o’zagi bo’lgan til shaxsini o’rganish muammosi paydo bo’ldi. Zamonaviy ilm-fanda eng muhim masalalardan biri bo’lgan til shaxsi muammosi fanlararo darajada hal qilinishi mumkin, bu shaxsni jamiyat vakili sifatida o’rganadigan ilmiy fanlarni insonparvarlashtirishning umumiy jarayoniga mos keladi. “Kundalik tushunchada, biz shaxsiyat haqida gapirganda, biz shaxsning turmush tarzini yoki hayot muammolariga javob berishning o’ziga xos usulini nazarda tutamiz. Natijada, psixologiyada tadqiqotchilarning diqqat markazida insonning kognitiv bo’lmagan tomonlari, ya’ni. uning aql va qobiliyatlari emas, balki hissiy xususiyatlari va irodasi” [1, 35-b.].

Zamonaviy antropotsentrik tilshunoslik markazida "til shaxsi", ya’ni nutq harakatlarini bajarish qobiliyatidagi shaxs tushunchasi joylashgan. Uni birinchi marta fanga V.V.Vinogradov kiritgan. Olim lingvistik shaxs tushunchasiga badiiy adabiyot tilini o’rganish orqali yondashgan. V.V.Vinogradov ilmiy faoliyatida markaziy o’rinni egallagan “muallif obrazi” va “badiiy obraz” tushunchalarining rivojlanish mantig’i tadqiqotchini lingvistik shaxs ijodidagi o’zaro bog’liqlik masalasiga olib keldi. muallifning surati va obrazi. Aniq lingvistik shaxslarning dastlabki tavsiflari ham V. V. Vinogradov qalamiga tegishli.[4,3]. Biz haqiqatan ham til orqali yaratilganmiz, odamlar unga buyruq beradilar va bu buyruq bizni boshqa tirik mavjudotlardan ajratib turadi. Binobarin, til inson mulki sifatida eng jiddiy o’rganishga loyiq bo’lib, bunday o’rganish o’zimiz va dunyodagi voqeligimiz haqida bilimga ega bo’lishimiz bilan mukofotlanadi” [3, 342-b.].

Bundan tashqari, masalaning lingvodidaktik jihati yoritilgan. Hatto F.I.Buslaev ham ona tilining talaba shaxsi bilan ajralmas birligi g’oyalarini qattiq turib oldi. “Ona tili har bir insonning shaxsiyati bilan shunchalik singib ketganki, – deb yozadi F.I.Buslaev, – o’qitish bir vaqtning o’zida o’quvchining ma’naviy qobiliyatini rivojlantirish demakdir”. muvofiq: [3, p.93]

Lisoniy shaxs tushunchasi izohli lug'atlarda muayyan bilimlar va tasavvurlar majmuyiga ega bo'lgan nutqiy faoliyatni namoyon qiluvchi shaxs sifatida yoritilgan.

Til shaxsi tushunchasi G.I.Bogin tomonidan ishlab chiqila boshlandi, u lingvistik shaxs modelini yaratdi, unda odam uning "nutq harakatlarini bajarishga, nutq asarlarini yaratishga va qabul qilishga tayyorligi" nuqtai nazaridan ko'rib chiqildi. Bu tushuncha keng ilmiy foydalanishga Yu.N. Karaulovning fikricha, lingvistik shaxs - matnlarni yaratish va idrok etish qobiliyatiga ega bo'lgan shaxs: "a) tarkibiy va lingvistik murakkablik darajasida; b) voqelikni aks ettirishning chuqurligi va aniqligi; v) ma'lum bir maqsad yo'nalishi.

Til shaxsining tuzilishini ko'rib chiqqanda lingvistik shaxs tuzilishi tushunchasi psixologiyadagi shaxs tuzilishi tushunchasi bilan bir xil emas. Shaxsning tuzilishi, bugungi kunda ko'pchilik psixologlar tomonidan tushunilganidek, to'rtta kichik tuzilmadan iborat [1, b.137-140].

Bularga qo'shimcha sifatida "lisoniy shaxs" tushunchasini chuqur o'rgangan olim sifatida Yu.N. Karaulov ham o'z izlanishlarini olib borgan.

Ubadiiy matn asosida til shaxsining darajali modelini ishlab chiqdi. Til shaxsi uchta tuzilish darajasiga ega. Birinchi daraja og'zaki-semantik (semantik-jangovar, invariant) bo'lib, oddiy tilni bilish darajasini aks ettiradi. Ikkinchi daraja - kognitiv bo'lib, unda jamiyatga (til shaxsiga) xos bo'lgan tegishli bilim va g'oyalarni aktuallashtirish va aniqlash, jamoaviy va (yoki) individual kognitiv makonni yaratish amalga oshiriladi. Bu daraja shaxs dunyosining til modelini, uning tezaurusini, madaniyatini aks ettirishni o'z ichiga oladi. Va uchinchi - [eng yuqori daraja](#)- pragmatik. U lingvistik shaxsning rivojlanishiga turtki bo'lgan motivlar va maqsadlarni aniqlash va tavsiflashni o'z ichiga oladi. Binobarin, ma'lumotni kodlash va dekodlash "shaxsiy kommunikativ makon" ning uchta darajasi - og'zaki-semantik, kognitiv va pragmatik o'zaro ta'sirda sodir bo'ladi.[4,5]

Til shaxsining uch darajali tuzilishi tushunchasi ma'lum bir tarzda kommunikativ ehtiyojlarning uch turi - aloqa o'rnatish, axborot va ta'sir qilish, shuningdek, aloqa jarayonining uch tomoni - kommunikativ, interaktiv va pertseptiv bilan bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komissarova Lyudmila Mixaylovna, "Rus tili" mavzusidagi dissertatsiya <https://osnovaschool.ru/uz/technique/issledovanie-yazykovoi-lichnosti-yazykovaya-lichnost-teoriya-yazykovoi/>
2. Расулов, З. И. (2017). Особенности моделирования эллиптических предложений в связи с позиционными звеньями. Тил бирликларини киёсий-типологик ва лингвомаданиятшунослик йўналишларида тадқиқи ва уларнинг тилларни ўқитишдаги ўрни. Илмий маколалар тўплами. Қ, 2, 54-56.
3. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=BMFYyZIAAAAJ&citation_for_view=BMFYyZIAAAAJ:YsMSGlbcyi4C
4. 3.Djalilova, Z. (2022). ОПИСАНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ОБРАЗА ПОСТРЕДСТВОМ ЦВЕТОВ В АНГЛИЙСКОЙ ПОЭЗИИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 26(26). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8567

INTEGRATION OF PRAGMALINGUISTICS, FUNCTIONAL TRANSLATION STUDIES AND LANGUAGE TEACHING PROCESSES

5. [Kodirova Kholida Khayridin kizi. \(2022\). The Analysis of Illocutionary Acts in Adventures of Tom Sawyer by Mark Twain. Miasto Przyszłości, 28, 324–328. http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/648](http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/648)
6. [Yuldasheva, F. \(2021\). The Expression of Politeness Category in The Uzbek And English Languages. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ \(buxdu.Uz\), 1\(1\). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/2](http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/2)
7. Mirzo Makhmudovich Tursunov. (2022). ANALYSIS OF SOME ENGLISH IDIOMS CONTAINING POPULAR PROPER NAMES. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 5, 62–67. Retrieved from <http://ejird.journalspark.org/index.php/ejird/article/view/98>
8. Makhmudovich, T. M. ., & O’rinbekovna, U. M. . (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF SOMATIC PHRASEOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. ИТМОИЙ ФАНЛАРДА ИННОВАСИЯ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ, 46–49. <http://sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/1154>
9. Tursunov Mirzo Makhmudovich, & Akhmedova Gulmira Okhunjonovna. (2022). Analysis of Conceptual Metaphors Used in British Politicians’ Speeches. Eurasian Research Bulletin, 7, 43–48. <https://geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/1015>
10. Saidova, M. U. (2019). THE STRUCTURAL COMPOSITION OF THE LITERARY TERMS IN LITERARY DICTIONARY" LITERARY TERMS AND LITERARY THEORY" BY JA CUDDON. Международный академический вестник, (1), 73-76. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36875142>
11. Саидова, М. У. (2021). К. БОЛДИКНИНГ “АДАБИЁТШУНОСЛИК ТЕРМИНЛАРИНИНГ ҚИСҚАЧА ИЗОҲЛИ ОКСФОРД ЛУҒАТИ” ДАГИ ЯСАМА АДАБИЁТШУНОСЛИК ТЕРМИНЛАРИ ТАҲЛИЛИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 4(2). <https://tadqiqot.uz/index.php/art/article/view/3240>
12. Umedilloevna, S. M. (2019). Lexical stylistic devices and literary terms of figurative language. International Journal of Recent Technology and Engineering, 8(3 Special Issue), 231-233. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41817547>